

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
w Warszawie

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA
ARCHEOLOGICZNEGO

BULLETIN ARCHÉOLOGIQUE POLONAIS

TOM (VOL.) LV

1999 - 2001

WARSZAWA 2001 VARSOVIE

Redaguje zespół: mgr Jacek Andrzejowski (sekretarz redakcji), dr Wojciech Brzeziński (redaktor naczelny),
prof. dr. hab. Teresa Dąbrowska (zastępczyni redaktora naczelnego), mgr Radosław J. Prochowicz,
mgr Andrzej Tomaszewski, doc. dr. hab. Teresa Węgrzynowicz (zastępczyni redaktora naczelnego)

Tłumaczenia: Anna Kinecka
Katarzyna Czarnecka, Jacek Andrzejowski

Rysunki: J. Andrzejowski, V. Beljavec, M. Cyrek, W. Gawrysiak-Leszczynska, K. Hahuła, A. Kamińska, L. Kobylińska,
W. Krajewski, R. Marszałek, G. Nowakowska, K. Opaszowska, E. Pazyna, A. Potoczny, M. Różycka, W. Wróblewski

Fotografie: J. Głosik, A. Ring, B. Tropiło, Archiwum PMA

Redakcja techniczna: Jacek Andrzejowski

Skład i łamanie: Radosław J. Prochowicz, Jacek Andrzejowski

Rycina na okładce przedstawia scytyjski kocioł brązowy z Podola

WARUNKI PRENUMERATY „WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNYCH”

Państwowe Muzeum Archeologiczne prosi o składanie przez odbiorców indywidualnych oraz instytucje zamówień na **stałą dostawę „Wiadomości Archeologicznych”**. Do przesyłki PMA dołączy fakturę z aktualną ceną detaliczną powiększoną o koszty przesyłki. Sprzedaż detaliczna publikacji Państwowego Muzeum Archeologicznego, w tym egzemplarzy archiwalnych, prowadzona jest w salach wystawowych muzeum, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa, tel. (22) 831 15 37. Płatność gotówką; wystawiamy rachunki i faktury.

Adres redakcji:
Państwowe Muzeum Archeologiczne
ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 831 32 21–25; fax: +48 (22) 831 51 95; e-mail: pma@pma.it.pl

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

ORGAN MUZEALNICTWA I KONSERWATORSTWA ARCHEOLOGICZNEGO

Tom (Vol.) LV

SPIS TREŚCI

Contents

Miscellanea

- Ewa Gieysztor-Szymczak, Zdobiony zabytek z poroża z Nowej Łupianki, woj. podlaskie 3
An ornamented antler find from Nowa Łupianka, woj. podlaskie
- Krystyna Hahuła Skarb z epoki brązu z Nowego Łowicza na Pomorzu 21
Bronze Age hoard from Nowy Łowicz in Western Pomerania
- Teresa Węgrzynowicz, Kocioł z Podolia 31
A cauldron from Podolia
- Vadzim Beljavec, Środkowolateński grób z płaskiego cmentarzyska w Radości Kamienieckiej w zachodniej Białorusi 47
A middle La Tène Period grave from a flat cemetery at Radość Kamieniecka, western Belarus
- Jacek Andrzejowski, Późnorzymska zapinka z Łubnic, woj. świętokrzyskie 55
A Late Roman Period fibula from Łubnice, woj. świętokrzyskie
- Anna Bitner-Wróblewska, Małgorzata Karczevska, Maciej Karczewski, Nowa odmiana uzdy z wodzami łańcuchowymi z cmentarzyska kultury bogaczewskiej w Paprotkach Kolonii, stan. 1, woj. warmińsko-mazurskie 65
A new variant of a horse bridle with chain-link reins from the cemetery of Bogaczewo Culture at Paprotki Kolonia, site 1, woj. warmińsko-mazurskie
A n e k s: K. Piasecki, Paprotki Kolonia, stan. 1. Analiza antropologiczna kości z grobu 72
- Maria Kołacz, Pierścień z osady kultury przeworskiej w Izdebnie Kościelnym, województwo mazowieckie, stanowisko 1 87
A finger-ring from a Przeworsk Culture settlement at Izdebno Kościelne, site 1, woj. mazowieckie, in Central Poland
- Wojciech Wróblewski, Tysiąclecie państwa polskiego: dawne koncepcje a nowe perspektywy 95
Thousand years of Polish statehood: earlier concepts and new research perspectives

Materiały

- Radosław Marszałek, Materiały krzemienne ze stanowisk Berżupia, Dubicze, Dymitrówka i Grybosze z południowej Litwy 101
Flint materials from Berżupia, Dubicze, Dymitrówka and Grybosze in Southern Lithuania
- Barbara Matraszek, Osada kultury pucharów lejkowatych ze stan. „Nad Wawrem” w Złotej, gm. Samborzec, woj. świętokrzyskie 123
Funnel Beaker Culture settlement, site “Nad Wawrem” at Złota, gm. Samborzec, woj. świętokrzyskie
A n e k s: Elżbieta Fedorowicz, Anna Gręzak, Alicja Lasota-Moskałewska, Szczątki zwierzęce z neolitycznego stanowiska w Złotej nad Wawrem, woj. świętokrzyskie
- Mirosława Andrzejowska, Osada kultury grobów klozowych na stan. 10 w Warszawie–Zerzniu 179
A settlement of the Cloche Grave Culture in Warszawa–Zerzeń, site 10
- Katarzyna Opaszowska, Cmentarzysko kultury przeworskiej w Sochaczewie, woj. mazowieckie 197
A cemetery of the Przeworsk Culture at Sochaczew, woj. mazowieckie, in Central Poland
- Katarzyna Czarnańska, Materiały z cmentarzyska płaskiego w Łęgu Piekarskim, woj. wielkopolskie w zbiorach PMA 209
Materials from a flat grave cemetery at Łęg Piekarski (woj. wielkopolskie) in collection of the State Archaeological Museum
- Jerzy Głosik, Katalog materiałów Pogotowia Archeologicznego za lata 1982–1991 219
The catalogue of the Archaeological Emergency Service for the years 1982–1991

Wykaz skrótów

245

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE

TOM LV

Tom ten Redakcja dedykuje

Pani prof. dr hab. Teresie Dąbrowskiej

wieloletniej kierownicze Działu Epoki Żelaza PMA

i redaktorce „Wiadomości Archeologicznych”

z okazji czterdziestej piątej rocznicy Jej pracy

w Państwowym Muzeum Archeologicznym w Warszawie

Niniejszy tom został opracowany i przygotowany do druku w czasie, gdy dyrektorem PMA i redaktorem naczelnym „Wiadomości Archeologicznych” był dr Jan Jaskanis.

dr Wojciech Brzeziński
dyrektor Państwowego Muzeum
Archeologicznego w Warszawie

OD REDAKCJI

Niemal wszystkie artykuły zamieszczone tomie LV „Wiadomości Archeologicznych” napisane zostały przed wejściem w życie w Polsce reformy administracyjnej, tj. przed 1 stycznia 1999 roku. Redakcja wprowadziła w tych tekstach odpowiednie, w miarę możliwości dokładne zmiany, zatem wszystkie cytowane w tym tomie oznaczenia (gminy, powiaty i województwa) odnoszą się do o b e c n e g o podziału administracyjnego kraju.

Począwszy od tomu LIII Redakcja ujednoliciła zasady polskiej transliteracji tekstów pisanych cyrylicą, zgodnie z regułami stosowanymi w Bibliotece Narodowej (PN 83/N-01201 z dnia 1 lipca 1984 r.)

Redakcja „Wiadomości Archeologicznych” prosi Autorów o dostarczanie tekstów na dyskietkach lub dyskach CD w edytorach Microsoft Word lub Word Perfect w postaci niesformatowanej (z wyjątkiem znaków tabulacji, wyśrodkowania, kursywy i pogrubienia). Dyskietce powinien towarzyszyć jeden egzemplarz wydruku, sformatowanego w sposób odpowiadający znormalizowanej stronie maszynopisu. Ilustracje mogą być nadal przygotowywane metodami tradycyjnymi lub dostarczane na dyskietkach w postaci plików TIFF w rozdzielczości 600 pt/cal. Procedura ta ułatwi szybsze przygotowywanie prac do druku w tradycyjnej dla „Wiadomości Archeologicznych” formie edytorskiej.

dr Wojciech Brzeziński
redaktor naczelny

WOJCIECH WRÓBLEWSKI

TYSIĄCLECIE PAŃSTWA POLSKIEGO: DAWNE KONCEPCJE
A NOWE PERSPEKTYWY

THOUSAND YEARS OF POLISH STATEHOOD: EARLIER CONCEPTS
AND NEW RESEARCH PERSPECTIVES

Studia nad początkami państwa polskiego były jednym z najbardziej istotnych problemów badawczych, znajdujących się w centrum zainteresowania naszej archeologii w okresie powojennym. Niniejszy artykuł¹ nie będzie jednak próbą całościowego podsumowania kilkudziesięciu lat badań milenijnych. Jego zadaniem jest raczej postawienie pewnego, moim zdaniem istotnego, problemu badawczego związanego z początkami państwa polskiego. Problemu coraz wyraźniej rysującego się ostatnimi laty, który jednak nie był dotychczas poddawany szerszej, publicznej dyskusji.

Rok 966, data chrztu Mieszka I, powszechnie uznawany jest w polskiej mediewistyce nie tylko za początek symbolicznego włączenia naszego kraju w obręb cywilizacji łacińskiej, lecz także za punkt zwrotny w procesie kształtowania się państwa pierwszych Piastów. Nic też dziwnego, że rok 966 uznany został za datę kluczową w badaniach milenijnych. Minęło już ponad trzydzieści lat od apogeum badań archeologicznych, prowadzonych w związku z tysiącleciem państwa polskiego. Nie oznacza to jednak, że okres milenijny już się zakończył. W maju 1992 roku obchodziliśmy 1000 rocznicę śmierci Mieszka I, w kwietniu 1997 roku 1000 rocznicę męczeńskiej śmierci św. Wojciecha – pierwszego patrona naszego kraju, w marcu 2000 roku obchodzona była uroczystość 1000 rocznica zjazdu gnieźnieńskiego – spektakularnego uznania po-

zycji i znaczenia Polski na politycznej mapie ówczesnej Europy. Wszystko to sprawia, że – mimo iż kompleksowe badania nad początkami państwa polskiego należą już do historii nauki – dalsze studia nad tym właśnie etapem naszej rodzimej historii w dalszym ciągu mają rację bytu.

Prowadzone po II Wojnie Światowej badania nad początkami państwa polskiego były przedsięwzięciem bez precedensu w historii polskiej mediewistyki. Wieloletnie prace uczonych reprezentujących różne dyscypliny badawcze (historyków, archeologów, historyków sztuki, etnografów, antropologów) przyczyniły się do powstania pogłębionej i niezwykle sugestywnej wizji procesów, które doprowadziły do wykształcenia się monarchii pierwszych Piastów. Wizja ta była przy tym tak wszechstronna, że zdawać się mogło, iż dla przyszłych pokoleń badaczy pozostanie jedynie praca nad jej uszczegóławianiem i „wygładzaniem” (np. *Początki Państwa...* 1962; *Sztuka Polska...* 1971; K. Moszyński 1962; 1967; Z. Hensel 1965; H. Łowmiański 1963–1973).

* * *

Z takim też nastawieniem przystępowałem w początkach lat 1980-tych do badań wczesnośredniowiecznego grodziska we wsi Grodzisk nad Liwcem w woj. mazowieckim. Badania, które początkowo miały być jedynie rozpoznaniem tego pojedynczego obiektu archeologicznego oraz jego najbliższego zaplecza osadniczego, przekształciły się w ciągu kilku następnych lat w zakrojoną

¹ Tekst ten został napisany w grudniu 1994 r. W korekcie dokonałem w nim jedynie niezbędnych zmian o charakterze redakcyjnym, wynikających z upływu czasu, jaki minął od złożenia artykułu do druku a datą jego opublikowania.

na znacznie szerszą skalę akcję rozpoznania wczesnośredniowiecznych struktur osadniczych w dorzeczu Liwca (W. Wróblewski 1990; 1991; J. Dzierżek, J. Nitychoruk, W. Wróblewski 1990).

Zdawać by się mogło, że wyniki badań nad terenami, które u zarania naszej państwowości były obszarami peryferyjnymi mają niewielkie znaczenie dla rozważań dotyczących genezy monarchii pierwszych Piastów. Warto jednak zauważyć, że istota wielu zjawisk i procesów kulturowych ujawnia się najwyraźniej, najjaskrawiej właśnie na ich obrzeżach. Poza tym, w wypadku gdy nowo ujawniane fakty jednostkowe nie pasują do od dawna przyjętych koncepcji, należy przede wszystkim zastanowić się nad poprawnością tychże koncepcji i hipotez, a nie negować wymowę konkretnych faktów. Jeśli pozwalam sobie na pobieżne referowanie pewnych zagadnień związanych bezpośrednio z genezą wczesnośredniowiecznego osadnictwa rozwijającego się w dorzeczu Liwca, to nie dlatego, że uważam je za mające jakieś niezwykle istotne znaczenie dla badań nad początkami państwa polskiego. Czynię tak dlatego, że zrozumienie ich wymowy zmusiło mnie do głębszej refleksji nad problemami o ponadlokalnym wymiarze.

Jeszcze do początku lat 80. dorzecze Liwca było jednym z terenów międzyrzecza Wisły i Bugu najslabiej rozpoznanych pod względem archeologicznym. Nie dziwi zatem fakt, że w literaturze przedmiotu wypowiedane były skrajnie pesymistyczne poglądy na temat możliwości formułowania jakichkolwiek sądów odnośnie rozwoju w tym rejonie osadnictwa wczesnośredniowiecznego (M. Miśkiewiczowa 1988, s. 91; L. Leciejewicz 1989, s. 60). Podobnie przedstawia się zresztą problematyka dziejów tych ziem we wczesnym średniowieczu, prezentowana w opracowaniach historycznych. Większość sądów wypowiedzanych w tej kwestii przez historyków ma charakter hipotez, budowanych – z uwagi na niedostatki bazy źródłowej – w oparciu o zasady retrogresji (A. Wolff 1955, s. 376–377; S. Zajączkowski 1962, s. 88, ryc. 9 na s. 107; S. Arnold 1968, mapa po s. 320; H. Łowmiański 1967, s. 137, przyp. 423; H. Samsonowicz 1984, s. 70–73). Należy tu wyraźnie podkreślić, że niezależnie od uwzględnianych przez poszczególnych uczonych podstaw wniosku badania (źródła archeologiczne bądź dane historyczne), dorzecze Liwca było zgodnie uznawane za wschodni pas osadnictwa zachodniosłowiańskiego.

W chwili obecnej, po 10 latach studiów nad rozwojem lokalnej sieci osadniczej w dorzeczu Liwca uważam, że najstarsza fala osadnictwa wczesnośredniowiecznego dotarła na te obszary nie wcześniej niż w IX – I. połowie X w. Niewielka, ale dość wyraźnie rysująca się na mapie soczewka osadnicza wykształciła się wtedy w środkowym biegu Liwca, w rejonie jego prawych dopływów: Starej Rzeki i Sosny. Dla naszych rozważań bardziej istotny jest tu jednak fakt, że ceramika pochodząca ze stanowisk zaliczonych do tej najstarszej

w dorzeczu Liwca fali kolonizacyjnej wskazuje na jej wschodni, a nie zachodni rodowód. Moim zdaniem ceramika ta nawiązuje bezpośrednio do materiałów młodszego horyzontu chronologicznego (VIII–IX lub VIII–X w.) kręgu kulturowego, określanego mianem *zespołów typu Łuka Rajkowiecka* – z międzyrzecza Dniepru, Prypeci i Bugu (W. Wróblewski 1995, s. 275).

Dopiero w XI w. docierają w rejon dorzecza Liwca dwie fale osadnicze o zachodnim rodowodzie: północna z obszarów Mazowsza Płockiego, oraz południowa z Mazowsza Czerskiego. Oba te nurty kolonizacyjne doprowadziły w rezultacie do wykształcenia się w środkowym biegu Liwca organizacji grodowej, będącej złączką późniejszej kasztelanii liwskiej (J. Kalaga, W. Wróblewski 1992, s. 276; W. Wróblewski 1994, *passim*)².

W przedstawionym zarysie rozwoju lokalnej sieci osadniczej warto podkreślenia wydają się być dwa elementy. Po pierwsze, niemalże równoległe z rozpoczęciem procesów społeczno-ekonomicznych, które doprowadziły do powstania monarchii wczesnopiastowskiej, ziemie nad środkowym Liwcem zostały zasiedlone przez niewielką grupę ludzką (plemienną?), genetycznie związaną z obszarami międzyrzecza Dniepru, Prypeci i Bugu. Po wtóre, dopiero w ciągu XI stulecia tereny te zostały w trwały sposób przyporządkowane politycznym wpływom państwa polskiego, stając się stopniowo jego wschodnią rubieżą. Przybywający w tym okresie w dorzecze Liwca osadnicy mazowiecy zastali tu ludność, która zamieszkiwała ten rejon od kilku zaledwie pokoleń. Nie wiemy jednak, jaki był początkowy charakter kontaktów tych grup ludzkich. Nie wiemy także, czy przeważała jeszcze wtedy świadomość wspólnego pochodzenia, czy też raczej wykształciło się już poczucie wzajemnej obcości – a jeśli tak, to w jakim tempie i w jaki sposób przebiegały tu procesy kulturowej asymilacji?

* * *

To ostatnie pytanie wydaje się niezwykle istotne, gdy uwzględnimy wyniki opublikowanych ostatnio prac dotyczących początków osadnictwa słowiańskiego na ziemiach polskich. Należy bowiem pamiętać, że w okresie, w którym powstawały wszystkie wielkie syntezy traktujące o początkach państwa polskiego, syntezy będące podsumowaniem badań milenijnych, obowiązywała w nauce polskiej teoria rodzimej, autochtonicznej etnogenezy Słowian. Dla większości uczonych zajmujących się wtedy tym okresem nie ulegało najmniejszej wątpliwości, że zachodniosłowiańskie (*lechickie*) plemiona, które znalazły się w obrębie monarchii wczesnopiastowskiej, były plemionami o lokalnych tradycjach

² Problemowi kształtowania się organizacji grodowej w dorzeczu Liwca od przełomu X i XI stulecia poświęcony jest mój artykuł *Chronologia względna wczesnośredniowiecznych grodzisk...*, w tym tomie „Wiadomości Archeologiczne”.

kulturowych, sięgających swymi korzeniami epoki brązu (np. J. Kostrzewski 1962; W. Hensel 1965; L. Leciejewicz 1976; K. Jażdżewski 1981).

Dopiero opublikowana pod koniec lat 70. fundamentalna monografia K. Godłowskiego oraz późniejsze prace o początkach kultury słowiańskiej na naszych ziemiach, zmusiły nas do znacznego zweryfikowania wielu wcześniejszych ustaleń, dotyczących historii ziem między Bugiem i Odrą w okresie od V/VI po VII w. Ten nowy, zapoczątkowany przed dwudziestu laty, nurt badawczy polskiej archeologii wyraźnie podkreśla allochtoniczny, wschodni rodowód grup słowiańskich zasiedlających ziemie polskie od V/VI w. (K. Godłowski 1979; 1983; M. Parczewski 1988a; 1988b; Z. Kobylński 1988).

Niejako na marginesie koncepcji opowiadających się za allochtoniczną, wschodnią genezą Słowian, podważona została ostatnio także teoria o stosunkowo wczesnym, datowanym na V/VI–VII w. wykształceniu się wyraźnych kryteriów językowych różnicujących Słowiańszczyznę na część wschodnią i zachodnią. Opublikowane przed kilku laty prace (H. Popowska-Taborska 1991; M. Parczewski 1991) sugerują istnienie znacznie późniejszych (nawet po X w.), skomplikowanych procesów powodujących wyodrębnianie się dialektów i języków wschodnio- i zachodniosłowiańskich, a co za tym idzie pogranicza wschodnio- i zachodniosłowiańskiego.

Obecnie mamy więc do czynienia z następującą sytuacją: początki kultury wczesnosłowiańskiej (VI–VII w.) na naszych ziemiach są analizowane na gruncie młodszej teorii allochtonicznej. Natomiast początki państwa polskiego (IX–X w.) są w gruncie rzeczy w dalszym ciągu postrzegane przez pryzmat starszej teorii autochtonicznej. Mamy tu więc do czynienia z dwoma płaszczyznami rozumowania naukowego, płaszczyznami tak diametralnie rozbieżnymi, że znalezienie pomiędzy nimi punktu styczności jest po prostu niemożliwe. Innymi słowy, ta sama historia jest opowiadana według dwóch różnych fabuł.

Wydaje się, że coraz większa popularność teorii allochtonicznej w środowisku badaczy zajmujących się archeologią wczesnego średniowiecza nie jest związana jedynie z faktem, że jest to teoria młodsza, a przez to lepsza i niepodważalna. Jej atrakcyjność polega na tym, iż jest ona koncepcją intelektualną najlepiej tłumaczącą dostępną obecnie bazę źródłową: archeologiczną, historyczną i lingwistyczną.

Jeśli przyjmiemy teorię wschodniego pochodzenia formującej się na naszych ziemiach kultury wczesnosłowiańskiej, to wiemy (w mniejszym lub większym stopniu), kiedy i w jaki sposób zapoczątkowany został ten proces kształtowania wczesnośredniowiecznych struktur plemiennych. Z drugiej strony źródła pisane pozwalają nam na jednoznaczne określenie okresu, w którym doszło ostatecznie do wykrystalizowania się państwa wczesnopiastowskiego. Data chrztu Mieszka I pozostaje

dla nas w dalszym ciągu punktem zwrotnym w historii Polski. Należy jednak na nowo postawić pytanie o to, co tak naprawdę działo się na ziemiach między Bugiem a Odrą w okresie od VI–VII do IX–X wieku?

Zaakceptowanie allochtonicznej teorii etnogenezy Słowian prowadzić musi bowiem do automatycznej rewizji szeregu kluczowych zagadnień, branych pod uwagę w dotychczasowych rozważaniach nad początkami naszej państwowości. Jednym z takich zagadnień jest problem tempa asymilacji kulturowej grup plemiennych wchodzących w obręb pierwszej monarchii piastowskiej.

Różnica modelu kulturowego obowiązującego na naszych ziemiach u schyłku okresu wpływów rzymskich i w początkowych etapach formowania się kultury wczesnosłowiańskiej była tak wyraźna, że mimo względnie ubóstwa materiałów wczesnośredniowiecznych możliwe było w miarę precyzyjne określenie czasu napływu pierwszych grup słowiańskich na tereny znajdujące się na zachód od Bugu (K. Godłowski 1979; M. Parczewski 1988a; 1988b). Jest to zresztą zjawisko o znacznie szerszym wymiarze, wykraczające daleko poza granice Polski. W związku z tym powszechne jest przekonanie o jednym tylko horyzoncie chronologicznym wielkich migracji słowiańskich w kierunku zachodnim. To z kolei prowadzi do założenia, że dalszy rozwój grup słowiańskich był na ziemiach polskich jedynie pochodną procesów migracyjnych tej najstarszej fali osadniczej.

Wyniki badań uzyskane w dorzeczu Liwca zmuszają jednak do zastanowienia się, czy skomplikowane procesy migracji ze wschodu na zachód kolejnych mniejszych fal, czy raczej strumieni osadniczych nie trwały na ziemiach polskich znacznie dłużej, niemalże do czasów formowania się naszej państwowości. Przyjęcie takiego założenia zmusiłoby nas z kolei do zasadniczej rewizji poglądów na temat charakteru, a przede wszystkim tempa procesów społeczno-kulturowych związanych z wykształcaniem się na naszych ziemiach słowiańskich struktur plemiennych, a także formowaniem związków ponadplemiennych.

Poza tym nasuwa się tu kolejne pytanie: czy rzeczywiście wszystkie te migracje słowiańskie odbywały się w jednym tylko kierunku – ze wschodu na zachód? Czy zanotowana w *Powieści minionych lat* (Povest..., t. 1, s. 11–12) tradycja o pochodzeniu Radymiczów i Wiatyczów „od Lachów” była li tylko figurą literacką stworzoną przez kronikarza, czy też jest dalekim echem rzeczywistego powrotu części grup plemiennych na wschód? Jeśli przyjmiemy jednak informacje podane przez Nestora za dobrą monetę, to automatycznie rodzi się kolejny problem: czy Wiatycze i Radymicze, którzy przyszli „od Lachów” (por. m. in. F. Bujak 1949; I. I. Ljapuškin 1968, s. 20–22; W. Szymański 1972, s. 41; V. V. Sedov 1982, s. 143–147) byli ludami, które wytworzyły swoje struktury plemienne dopiero na ziemiach polskich, czy też plemionami, które z jakichś powodów wróciły do swojej pierwotnej kolebki? Dla nas ważny w kontekście

powyższych rozważań jest fakt, że w oczach swoich wschodnich pobratymców byli już uznawani za „obcych”. Powraca więc raz jeszcze pytanie o dynamikę i okres wykształcania się słowiańskich struktur plemiennych, tempo i zakres procesów kulturowej asymilacji.

* * *

Wydaje się, że w najbliższej przyszłości nie unikniemy kolejnej dyskusji na temat genezy, charakteru i skali procesów kulturowo-społecznych, których ukoronowaniem było przyjęcie chrztu przez Mieszka I.

Akceptacja hipotezy o allochtonicznym pochodzeniu Słowian stawia przed nami po prostu obowiązek powtórnej analizy znanych od dawna źródeł archeologicznych. I nie można przy tym wykluczyć, że te nowe studia pozwolą nam ujrzeć w odmiennej perspektywie narodziny państwa polskiego.

Dr Wojciech Wróblewski
Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego
ul. Żwirki i Wigury 97/99
02-089 Warszawa

BIBLIOGRAFIA

- Arnold, S.
1968 Terytoria plemienne w ustroju administracyjnym Polski piastowskiej (w XII–XIII w.), [w:] *Z dziejów średniowiecza. Wybór pism*, Warszawa, s. 233–404 (pierwotnie: *Prace Komisji Atlasu Historycznego PAU*, z. 2. s. 1–126, Kraków 1927).
- Bujak, F.
1949 Skąd przyszli Radymicze i Wiatycze na Ruś?, „Światowit” 20, s. 57–114.
- Dzierżek, J., Nitychoruk, J., Wróblewski, W.
1990 Wczesnośredniowieczne grodzisko we wsi Grodzisk, woj. Siedlce w świetle badań geologiczno-geomorfologicznych, *SprArch.* XLI, s. 317–326.
- Godłowski, K.
1979 Z badań nad zagadnieniem rozprzestrzenienia Słowian w V–VII w. n.e., Kraków.
1983 Zur Frage der Slawensitze vor der grossen Slawenwanderung im 6. Jahrhundert, „Settimane di studio del Centro italiano di studi sull’alto medioevo” 30, s. 257–284.
- Hensel, W.
1965 Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna, Warszawa³ (Warszawa⁴ 1987).
- Jażdżewski, K.
1981 Pradzieje Europy Środkowej, Wrocław.
- Kalaga, J., Wróblewski, W.
1992 Stan i potrzeby badań nad młodszym podokresem wczesnego średniowiecza (XI/XII–XIII w.) na Mazowszu południowo-wschodnim, [w:] *Z. Kurnatowska (red.), Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku, Poznań-Wrocław-Warszawa*.
- Kobyliński, Z.
1988 Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza, Wrocław.
- Kostrzewski, J.
1962 Kultura prapolska, Warszawa³.
- Leciejewicz, L.
1976 Słowiańszczyzna Zachodnia, Wrocław.
1989 Słowianie Zachodni. Z dziejów tworzenia się średniowiecznej Europy, Wrocław.
- Ljapuskina, I. I.
1968 Slavjanje Vostočnoj Evropy nakanunio obrazovanija drevnerusskogo gosudarstva (VIII – pervaja polovina IX vv.), „Istorično-Archeologičeskije Očerki MIA” 152.
- Łowmiański, H.
1963–1973 *Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n.e.*, t. 1–5, Warszawa.
- Miskiewiczowa, M.
1988 Mazowsze wczesnośredniowieczne – pojęcie historyczne a rzeczywistość archeologiczna, [w:] *G. Labuda i S. Tabaczyński (red.), Studia nad etnogenezą Słowian i kulturą Europy wczesnośredniowiecznej*, t. 2, Wrocław, s. 89–96.
- Moszyński, K.
1962 O sposobach badania kultury materialnej Praszowian, Wrocław.
1967 Kultura ludowa Słowian, t. 1 – Kultura materialna, t. 2 – Kultura duchowa, Warszawa.
- Parczewski, M.
1988a Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych, Wrocław.
1988b Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce, Kraków.
1991 Początki kształtowania się polsko-ruskiej rubieży etnicznej w Karpatach. U źródeł rozpadu Słowiańszczyzny na odłam wschodni i zachodni, Kraków.
- Początki Państwa...
1962 Początki Państwa Polskiego. Księga Tysiąclecia, t. 1–2, Poznań.
- Popowska-Taborowska, H.
1991 Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka, Wrocław.
- Povest...
1950 Povest vremennyh let, (wyd. D. S. Lichačev), t. 1–2, Moskva-Leningrad.
- Samsonowicz, H.
1984 Ziemia Liwska w średniowieczu, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie na terenie woj. siedleckiego” 4, s. 68–79.
- Sedov, V. V.
1982 Vostočnyje Slavjanje v VI–XIII vv., Moskva.
- Sztuka Polska...
1971 Sztuka Polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku, (red. M. Walicki), Warszawa.
- Szymanski, W.
1972 Słowiańszczyzna Wschodnia, Wrocław.
- Wolf, A.
1955 Uwagi w sprawie osadnictwa Równiny Praskiej w w. XI–XVI, *KHKM III*, s. 375–402.

Wróblewski, W.

- 1990 Wstępne wyniki badań wykopaliskowych w Grodzisku, woj. Siedlce, stan. 1, w latach 1983-1986, SprArch. XLI, s. 295–315.
- 1991 Wczesnośredniowieczna sieć osadnicza dorzecza środkowego Liwca. Stan i potrzeby badań archeologicznych, „Prace Archiwalno-Konserwatorskie na terenie woj. siedleckiego” 7 (2), s. 63–87.
- 1994 Wczesnośredniowieczna sieć osadnicza w dorzeczu Liwca w X–XIII w., m-pis rozprawy doktorskiej w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

- 1995 Rubież zachodnia czy wschodnia? Z badań nad początkami wczesnośredniowiecznego osadnictwa w dorzeczu Liwca, [w:] A. Bursche, M. Mielczarek, W. Nowakowski (red.), *Nunc de Svebis dicendum est...* Studia archaeologica et historica Georgii Kolendo ab amicis et discipulis dicata, Warszawa, s. 271-287.
- Zajączkowski, S.
- 1962 Podziały plemienne Polski w okresie powstania państwa. Geografia plemienna ziem polskich, [w:] Początki Państwa..., t. 1, s. 73–108.

THOUSAND YEARS OF POLISH STATEHOOD: EARLIER CONCEPTS AND NEW RESEARCH PERSPECTIVES SUMMARY

After 1945 research on the origins of Polish statehood became one of the principal concerns of Polish archaeology. Several decades of interdisciplinary research by archaeologists, historians, art historians, ethnographers etc. launched to add splendour to the millennial anniversary of Poland celebrated in 1966 helped to create an expressive vision of the history of the region between the Oder and the Bug Rivers between the 5/6th and the 10th century. Most of the large research syntheses published in 1945–1975 adhered to the concept of an autochthonic origin of Western Slav tribes. Researchers were convinced that that the *Lechitic* tribes which formed the core of the Early Piast monarchy had local culture traditions reaching back in their roots to the Bronze Age.

This view was seriously put to question by the monograph published by K. Godłowski in 1979, which started the allochthonic trend in Polish archaeology study of early Slavonic culture in Poland. According to this theory the territory Poland, as it is today, began to be colonised in AD 5/6th c. by groups of Slavs migrating from Eastern Europe.

At present the situation is as follows: origins of early Slav culture (6–7th c.) on territory of Poland are being examined from the allochthonic standpoint while origins of the Polish state (9–10th c.) basically continue to be perceived through the prism of the older, autochthonic theory. Consequently we have a case here of existence of two platforms of scientific reasoning, so diametrically divergent that any attempt to reconcile them at any point seems futile.

It seems that in the coming future Polish archaeologists and historians cannot avoid a new discussion regarding the origins, character and scale of social and cultural processes which induced Mieszko I, first historical ruler of Poland, to embrace Christianity when he was baptised in AD 966 (a symbolic date universally accepted as a turning point in the history of the origins of the Polish nation). The growing acceptance of non-native origin of Slavs is challenging researchers to re-examine archaeological sources of long standing. It cannot be excluded that this exercise will show the rise of the Polish nation in a wholly different light.

thum. A. Kinecka

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków	MZP	– „Materiały Zachodniopomorskie”, Szczecin
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest	PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a mistopisné”), Praha
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)	PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa	PMMAE	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha	PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford	Prahistoria ziem polskich	– Prahistoria ziem polskich, tom I: Paleolit i mezolit (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: Neolit (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom IV: Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: Późny okres lateński i okres rzymski (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin	Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg i.Pr.
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn	PSAS	– „Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland”, Salisbury
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)	PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań	RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa	RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź	RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
JmV	– „Jahresschrift für mitteleuropäische Vorgeschichte”, Halle/Saale	SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz	SIA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa	SovArch	– „Sovetskaja Archeologia” (Советская археология), Moskva
KSIA	– Kratkie soobščeniija Instituta archeologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva	SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
MIA	– Materialy i issledovanija po archeologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva	SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
MatArch.	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków	WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
MS	– „Materiały Starożytne”, Warszawa	ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
MSiW	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa	ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa
MSROA	– „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemyśl/Tarnobrzeg)		

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2001. Wydanie I. Nakład 600 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa